

การพัฒนาการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ
DEVELOPMENT OF PARTICIPATION AND NETWORKING OF
BUDDHIST COMMUNITY RELATIONS

สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Sutthiphon Aranyawat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi-Et Buddhist College

E-mail: stp648@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ และ 3) เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการเสวนากลุ่ม (Focus Group)

ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวทางการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนบนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน ดังนี้

1) ทิศทางการพัฒนา 2) กิจกรรมการพัฒนา 3) เป้าประสงค์ และ 4) ข้อตกลงร่วมกัน

* ได้รับบทความ: 21 ธันวาคม 2563; แก้ไขบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2564; ตอปรับตีพิมพ์: 17 มีนาคม 2564

Received: December 21, 2020; Revised: February 28, 2021 Accepted: March 17, 2021

2. หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาใช้เป็นหลักในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อธิปไตย 4 พรหมวิหาร 4 ภาวนา 4 พลละ 5 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 และ สปัจริยธรรม 7

3. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ต้องดำเนินการในลักษณะความร่วมมือของชุมชนกับส่วนงานหรือองค์กรที่จะเข้าดำเนินงาน และจะต้องประสานการมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชนกับส่วนงานภาครัฐในพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายในเชิงโครงสร้าง และองค์กรภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุน รวมถึงกลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนอื่นที่มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานความร่วมมือ และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การพัฒนาชุมชน; เครือข่าย

Abstract

This research is conducted by Qualitative Research which has the following objectives: 1) to analyze community relations development according to the Dhamma principles of Buddhism, 2) to analyze the community relations practices, and 3) to Analyze public participation and build a network of Buddhist community relations Important in formant Using 30 purposive sampling methods / person, data were collected by in-depth interview and focus group.

The results of the research showed that

1. Guidelines for community relations work, namely building relationships among people in the community Create development activities in accordance with the way of life of people in the community By participation and joint ownership of people in the community By bringing the principles of Buddhism integrated with cultural beliefs And community life Based on the analysis of the needs and potential of the community Proceeded as a mutual agreement It consists of the following components: 1) development direction 2) development activities 3) objectives and 4) mutual agreements.

2. The Dhamma principles in Buddhism that are used as a basis for the development of public participation and the creation of a Buddhist community network such as Sangkhahavatth 4 Itthibut 4 Phromvihan 4 Phawana 4 Physical Education 5 Saranadhamma 6 Apinya Dharma 7 and the Seven Sappurisadhamma.

3. Development of public participation and the creation of Buddhist community relations networks Must be carried out in the form of a community cooperation with the division or organization that will operate And must coordinate participation Between the community and the government sector in the area which is a structural network and private organizations that provide support Including groups or other community development networks that have similar operations in order to exchange knowledge Collaboration And mutual support.

Keywords: Participation; Community Development; Network Community Relations

บทนำ

ชุมชนวิถีชีวิตสาธารณะที่เข้มแข็งนั้น คนในชุมชนมักไม่พึ่งพาสถาบันของรัฐ แม้ว่าสถาบันดังกล่าวจะดีและมีประสิทธิภาพ แต่ในชุมชนที่ไม่มีชีวิตสาธารณะนั้น คนในชุมชนมักจะพึ่งพาสถาบันของรัฐ ส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนในทุกด้าน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมดและนำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด ในเมืองที่ชีวิตสาธารณะเข้มแข็งนั้น ความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นส่วนสัมพันธ์ในรูปองค์กรหรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวระนาบ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มักก่อให้เกิดความ ซื่อสัตย์และไว้วางใจต่อกัน แต่ในเมืองที่ค่อนข้างไร้ชีวิตสาธารณะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมมักเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ที่ทั้งสองเอื้อประโยชน์ต่อกัน แต่ฝ่ายหนึ่งต้องพึ่งพาอีกฝ่าย ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบต่างก่อให้เกิดการสื่อสาร แต่ข้อมูลที่ไหลตามช่องความสัมพันธ์ในแนวตั้ง มักเป็นข้อมูลที่เชื่อได้น้อย และความสัมพันธ์กันในแนวระนาบ (เท่าเทียม) นำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดีและเศรษฐกิจที่มั่งคั่ง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียและทำให้เศรษฐกิจของเมืองล้าหลัง

ภายใต้กระบวนการพัฒนามีแนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรม ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของต่างประเทศเข้ามาพัฒนา ประเทศมากยิ่งขึ้นตามลำดับ จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูกรอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิด และภูมิปัญญาตะวันตกจนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนกระแสความทันสมัยที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกระแสเหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับ สถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน จึงเป็นเหตุให้ “สังคมมี ปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

ชุมชนเป็นสังคม ขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคมขนาดเล็ก คือ บ้าน โรงเรียน กับสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ และโลก ชุมชนมีทั้งบุคคล องค์ความรู้และ สถานที่ที่สามารถให้การศึกษา ในการพัฒนาคน ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ ในสังคมนั้น ๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นสามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ได้อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์ และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิตที่แท้จริง นั่นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจาก ประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นหากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว พบว่า ชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความห่วงใยในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุก ๆ ด้าน รวมทั้ง สภาพปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย การแก้ไข ปัญหาเหล่านั้น ทำได้ยากขึ้น ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้ามชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใน ชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่ สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกันสามารถควบคุม และจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของ ตนเองในด้านต่าง ๆ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคยมีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีต ไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยความสะดวกทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้ ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะ ประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงาน เทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมีข้าศึกศัตรู เข้ามารุกราน ยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิทยาคม เป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อย กว่า 40 - 50 ปี คำว่า ชุมชนวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย

ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้ยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การบริโภคเพื่อบำบัดความทุกข์เวทนาเกิด จากทางสรีระสภาพหรือความจำเป็นทางชีวภาพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการบำบัดร่างกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ปัญหาก็ไม่สามารถเกิดได้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยระงับกามสุขได้ อย่างแท้จริง เมื่อปัญญาเกิดมนุษย์ก็จะสามารถบรรลุไปถึงขั้นความสุขในระดับที่ถือ ว่าเป็นระดับความสุขที่ไม่จำเป็นต้องบริโภค แล้ว เช่น ความสุขจากการมีความเมตตา กรุณาผู้อื่น หรือความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่นให้ความทุกข์ของเขาบรรเทาลง

ยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้สังคมโลกมีลักษณะเป็นพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งด้าน ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ความคิด เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมือง หรือที่เราเรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” (Globalization) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว สำหรับประเทศไทยนั้นได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนายุทธศาสตร์ของไทย 6 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาท้องถิ่นยุทธศาสตร์ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ ด้านการบริหารงาน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการองค์กร ที่มีความสำคัญ ในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ของประเทศ การกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ตามแนวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงน่าจะเป็นกระบวนการเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีการร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ตาม ภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการ ดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และ วิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบและ ระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็นการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น หลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจาก ความสมดุล ความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ อย่างมีคุณภาพสอดคล้อง เชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนตามวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้ การรวมตัวกันในลักษณะของการสร้างเครือข่ายจะเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองกับ ชุมชนอื่น จะเป็นการพึ่งพาและร่วมมือจนสามารถช่วยเหลือป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่มีความเป็นองค์รวม เกี่ยวพันกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การปกครอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชน ส่วนงานภาครัฐและเอกชน

ดังนั้น การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองและสร้าง เครือข่ายชุมชนสัมพันธ์ตามวิถีการดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของ ชุมชนภายใต้กรอบกฎหมายบ้านเมือง จะส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนพึ่งพาตนเองได้และส่งผล ต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์
2. เพื่อวิเคราะห์หลักการพัฒนาชุมชนตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการโดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดกรอบเนื้อหาการวิจัย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) แนวทางการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ 2) การพัฒนาชุมชนตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ

2. พื้นที่การวิจัยและประชากร

2.1 พื้นที่การวิจัย คัดเลือกเป้าหมายชุมชนพุทธศาสนิกชน จำนวน 2 ชุมชน ดังนี้

- 1) บ้านโคกใหญ่-คำปลากั้ง ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2) บ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 รูป/คน เป็นพระสงฆ์ นักวิชาการ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป โทรศัพท์มือถือ ปากกาและสมุดจดบันทึก

3.2 ชุดข้อคำถามในการสัมภาษณ์และประเด็นการสนทนากลุ่ม

3.2.1 ชุดข้อคำถามสำหรับใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

โดยกำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2.2 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมากำหนดนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2) เลือกประเด็นสำคัญจากนิยามศัพท์เฉพาะมาเขียนเป็นข้อคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์

3) นำชุดข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์พร้อมด้วยวัตถุประสงค์การวิจัยและนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยครั้งนี้เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความเที่ยงตรง

4) ปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญโดยปรับสำนวน การเขียนข้อคำถามบางข้อ และเพิ่มข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาการวิจัยและประเด็นสำคัญตาม วัตถุประสงค์การวิจัย

5) นำชุดข้อคำถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจอีกครั้งหนึ่งแล้วจัดพิมพ์ พร้อมจัดทำแบบบันทึกการสัมภาษณ์ เพื่อนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาเอกสาร การวิจัยภาคสนาม นำมาจัดหมวดหมู่ แล้วแปรความ ตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

1. แนวทางการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย

1) ทิศทางการพัฒนา ชุมชนมีการร่วมมือกันจัดการปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการร่วมกันกำหนดอนาคตชุมชน มีการสร้างกติกาและกลไกตรวจสอบ ถ่วงดุลในพื้นที่ของชุมชนเอง ลดการพึ่งพาภาครัฐ เปลี่ยนสถานะจากผู้รับการช่วยเหลือ เป็นผู้จัดการ และลงมือปฏิบัติด้วยคนในชุมชน การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน และใช้สิทธิพลเมืองในการร่วมกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่ ค้นหา วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาแผนกิจกรรม โครงการดำเนินการขับเคลื่อน โดยการเชื่อมโยง ยุทธศาสตร์กระบวนการพัฒนา เพื่อให้ชุมชน มีแนวปฏิบัติ กฎ กติกา หรือ ข้อตกลงร่วมการอยู่ร่วมกัน โดยใช้หลักประชาธิปไตยชุมชนและถือเป็นฉันทามติ

2) กิจกรรมพัฒนา คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามา มีส่วนร่วมในกำหนดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน

3) เป้าประสงค์ คือ ประชาชนต้องมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีคุณภาพชีวิตที่ดี

4) ข้อตกลงร่วมกัน ชุมชนจะต้องมีกติการ่วมกัน เช่น การประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 โดยชุมชนกำหนดร่วมกันว่า ควรงดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ บุหรี่ การพนัน และสิ่งเสพติดอื่นๆ

2. หลักการพัฒนาชุมชนตามแนวทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

การดำเนินงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ เป็นการดำเนินงานโดยผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน เปิดโอกาสหรือชักชวนให้ทุกคนทุกคนรอบคร้วในชุมชนเข้ามามีบทบาทส่วนร่วม โดยการ กำหนดกิจกรรมบนฐานความเชื่อตามหลักธรรมคำสอน และยึดถือปฏิบัติตามวิถีชุมชนพุทธศาสนา

หลักธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนางานชุมชนสัมพันธ์ ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะและสังคม สนับสนุนความเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว เชื่อมสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ประกอบด้วย (1) การให้ทาน ช่วยเหลือเกื้อหนุนผู้อื่น (2) พุดจาติและมีประโยชน์ สร้างสรรค์ความสามัคคีแก่หมู่คณะ (3) ประพฤติประโยชน์ต่อส่วนรวม/ผู้อื่น (4) ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย 2) อิทธิบาท 4 คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง ได้แก่ (1) ความพอใจ (ฉันทะ) (2) ความเพียร (วิริยะ) (3) ความเอาใจใส่จดจ่อ (จิตตะ) และ (4) ความพิจารณาไตร่ตรอง (วิมังสา) 3) พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมหรือหลักความประพฤติอันประเสริฐ เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ควรมีในตนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและสังคม เพราะช่วยกำกับความประพฤติให้ถูกต้องดีงาม เกื้อหนุนผู้อื่น และสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข ได้แก่ (1) ความปรารถนาดี (เมตตา) (2) ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (กรุณา) (3) ความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น (มุทิตา) และ (4) ความวางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นตามหลักแห่งเหตุผล (อุเบกขา) 4) ภาวนา 4 คือ การเจริญ ฝึกอบรม การพัฒนา ได้แก่ (1) กายภาวนา การพัฒนา ฝึกอบรมกายให้รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกทั้งหลายในทางที่เกิดประโยชน์ เหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม (2) สីลภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความเกื้อกูลแก่กัน (3) จิตภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และสุขสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส (4) ปัญญาภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องดีงาม จนถึงเป็นอิสระจากเครื่องเศร้าหมองจิตใจทั้งหลาย 5) พละ 5 หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ได้แก่ (1) ความเชื่อมั่นในการพัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จ (2) ศีล ความปกติเรียบร้อย หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนและสังคม (3) วิริยะ ความหมั่นเพียรพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ (4) สมာธิ ความมีจิตใจมั่นคง ไม่วอกแวก (5) ปัญญา ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรอง พิจารณาก่อนตัดสินใจทำสิ่งนั้นๆ เข้าใจสิ่งนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง 6) อปริหานิยธรรม คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ได้แก่ (1) ความพร้อมเพรียงกันประชุม (2) พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม (3) พร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำ (4) ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ดีแล้ว (5) เชื่อฟังผู้ใหญ่ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่าน (6) อटकั้นต่อสิ่งล่อใจหรือยั่ววนใจได้ และไม่ทำผิดอันจะเป็นเหตุให้เสียหาย และ (7) การตั้งความปรารถนาดีต่อผู้มาร่วมทำงานกับตน มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น 7) สาราณียธรรม 6 คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกรู้ถึงกัน ได้แก่ (1) การทำด้วยจิตเมตตา (2) การพูดด้วยจิตเมตตา (3) การคิดด้วยจิตเมตตา (4) ไม่หวังลาภสักการะ รู้จักแบ่งปันผู้อื่น (5) ประพฤติตนมีศีลธรรมเหมือนคนอื่น ไม่ประพฤติเสียหายให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ และ (6) มีความเห็นเข้ากันได้กับผู้อื่น 8) สปัจริยธรรม 7 คือ ธรรมของคนดี คนฉลาด มีความสามารถในการ

ทำงาน มีวิสัยทัศน์ รู้สิ่งที่จะต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม ได้แก่ (1) รู้เหตุ (2) รู้ผลของเรื่องนั้น ๆ (3) รู้สถานะและกำลังความสามารถของตน (4) รู้ประมาณหรือความเหมาะสมในสิ่งนั้น ๆ (5) รู้เวลาที่เหมาะสมในการทำกิจการงานทั้งหลายให้ประสบความสำเร็จ (6) รู้ว่าบุคคลไหนมีลักษณะนิสัยและความสามารถอย่างไร และ (7) รู้ชุมชนว่ามีสภาพ/บริบท/องค์ประกอบ ตลอดจนความต้องการแนวทางการพัฒนาแล้วปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ

การพัฒนาชุมชนในปัจจุบันไม่ได้ทำเพราะความเข้าใจหลักการการมีส่วนร่วม แต่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติง่าย ๆ ของชาวบ้าน คือ เมื่อมีการขอความร่วมมือก็ให้ความร่วมมือด้วยการร่วมทำกิจกรรม ชาวบ้านไม่ได้มีความรู้ว่าการมีส่วนร่วมที่เกิดประสิทธิภาพลักษณะเป็นอย่างไร ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงไม่ได้เกิดการพัฒนา เป็นแต่เพียงปฏิบัติสืบทอดกันมาตามวิธีการที่ทำอยู่เป็นประจำเท่านั้นเอง ไม่ได้มีการศึกษาปัญหาการมีส่วนร่วม แนวทางแก้ไข และการพัฒนาอย่างจริงจัง ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในปัจจุบัน คือ ประชาชนเข้าไม่ถึงการมีส่วนร่วมในนโยบายของรัฐที่กระจายมาสู่การปกครองระดับท้องถิ่น เมื่อการมีส่วนร่วมในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชน ดังนั้นชาวบ้านควรได้มีตัวแทนที่ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประชาชนจริงๆ มีบทบาทในการหน้าที่สำคัญหรือการกำหนดนโยบายในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผลักดันให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตามนโยบายที่รัฐกำหนดไว้นั้น คือมีส่วนร่วมทุกกระบวนการตั้งแต่การนำเสนอ ทำงาน ติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไข หากมีส่วนร่วมในระดับการปกครองแล้ว การมีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนสัมพันธ์ไม่ใช่เรื่องยาก เพราะทั้งสองเรื่องมีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ เมื่อประชาชนได้รับประโยชน์เต็มที่ ก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ เพราะเล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ

กิจกรรมของเครือข่าย เช่น การประชุม อบรม สัมมนา ปลูกป่า บวชป่า สำรวจพืชป่า สร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การลงแขกเกี่ยวข้าว การพัฒนาหมู่บ้าน บริการสังคม บริการวิชาการเกี่ยวกับอนุรักษ์ป่าชุมชน, อุปสรรคและปัญหาของการทำงานเครือข่ายที่พบคือ ขาดแคลนงบประมาณดำเนินการ ขาดการบริหารจัดการที่ดี เพราะทำงานกันแบบง่ายๆ ไม่ได้เน้นหลักการมาก ขาดการส่งเสริมจากรัฐ เพราะรัฐไม่ได้ตั้งงบประมาณไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี แต่เป็นการหาเงินรายได้ส่วนหนึ่งมาช่วยชาวบ้านทำกิจกรรม, ความไม่พร้อมของคนทำงาน, ผลดีของการทำงานเครือข่ายคือ มีศูนย์การเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ได้แนวทางและวิธีการที่หลากหลาย สามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการนำไปใช้หรือปรับใช้ให้เหมาะสม, มีแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย, เกิดพลังแห่งการทำงาน, ได้เพิ่มปริมาณและคุณภาพงาน, ทำให้สามารถพัฒนางานได้เร็วขึ้น, เกิดความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะ, ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำงานเครือข่าย ได้แก่ การมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน, การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์, ผู้นำและสมาชิกมีอุดมการณ์มั่นคงในการทำงาน, หมั่นพัฒนา

ความรู้ อยู่เสมอ, ผู้ทำงานมีความขยัน มุ่งมั่น อดทนในการทำงาน, มีงบประมาณดำเนินงาน, มีการบริหารจัดการที่ดี, มีอุปกรณ์การทำงานที่ทันสมัยและเพียงพอ, มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง, ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งมากกว่าประโยชน์ตน และการขยายเครือข่าย, แนวทางการพัฒนางานเครือข่ายทั้งในปัจจุบันและอนาคตนั้น ได้แก่ การมีกฎหมายที่ส่งเสริมให้สิทธิชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน ไมลิตรอนสิทธิที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน คือให้สิทธิชาวบ้านในการกำหนดระเบียบของชุมชนเองได้ ซึ่งจะมีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของเขา, การสร้างมูลนิธิการทำงาน, การมีนโยบาย/ทิศทางการทำงานที่เหมาะสมกับยุคสมัยหรือความต้องการของผู้รับบริการ คือยุคปัจจุบันต้องการความสะดวก/การเข้าถึงง่าย และประหยัดค่าใช้จ่าย ดังนั้นรัฐจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวให้มาก

ลักษณะเครือข่าย 1) เครือข่ายเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในตอนแรกไม่ได้ตั้งใจจะทำเครือข่ายระหว่างกลุ่ม แต่เป็นการแจ้งข่าวและทราบข่าวการทำกิจกรรม เพราะการติดต่อประสานกันมาตั้งแต่การศึกษาดูงานแล้ว เมื่อทำกิจกรรมหลายครั้งก็กลายเป็นเครือข่ายการทำงาน 2) เครือข่ายจัดตั้งขึ้น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนบางแห่งเกิดขึ้นจากการจัดตั้งขึ้น เช่น เครือข่ายกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ซึ่งเริ่มขึ้นตามภารกิจในขณะนั้นคือการทำวิจัยป่าชุมชน 3) เครือข่ายเชิงพื้นที่ เป็นเครือข่ายในตำบล ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล

โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 4) เครือข่ายนอกพื้นที่ คือเครือข่ายนอกพื้นที่ในตำบล เช่น สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กอมน.จังหวัดร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เป็นต้น, เครือข่ายที่ทำงานประจำ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งมีภาระหน้าที่ช่วยกันดูแลรักษาป่าอยู่ตลอดเวลา มีวิธีการจัดการที่เน้นการพึ่งพาอาศัยคนและทรัพยากรในพื้นที่ ร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายตามโอกาสที่เหมาะสม เครือข่ายที่ร่วมกิจกรรมกันเป็นบางโอกาส เช่น กอมน.จังหวัดร้อยเอ็ด มีบทบาทในการฝึกวิธีการเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ เครือข่ายหน่วยงานราชการจังหวัดร้อยเอ็ดสนับสนุนงบประมาณและวิทยากรในการอบรม สัมมนาวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด นำนิสิตเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น

การจัดการเครือข่าย มีกระบวนการทำงาน ดังนี้ 1) การประชุมหารือ และมีข้อตกลง/ข้อสรุปร่วมกันในการวางแผนงานและดำเนินการ 2) การสร้างภาคีเครือข่าย เป็นการขยายขอบเขตการทำงานให้กว้างขวางออกไป 3) การมอบหมายหน้าที่กันทำตามความสามารถ 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน 5) การหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม ส่วนผลสัมฤทธิ์ในการทำงานเครือข่าย มีดังนี้ เป็นการได้พื้นที่อนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นการได้พื้นที่วัฒนธรรมการทำมาหากินของคนไทยที่กำลังเลือนหายไปจากสังคมไทย, ทำให้เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบายจากรัฐเมื่อการทำงานชุมชนสัมพันธ์มีความโดดเด่น มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย รัฐก็เข้ามาส่งเสริมรวมทั้งผลักดันและกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมงานลักษณะดังกล่าวนี้, ทำให้มีแนวทางปฏิบัติงานที่หลากหลาย

เพราะการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานจากเครือข่าย, ช่วยส่งเสริมความเสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม, ได้รูปแบบที่ดีในการทำงาน, คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีตามวิถีธรรมชาติ เพราะการอยู่กับธรรมชาติด้วยความเป็นมิตร

อภิปรายผลการวิจัย

การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันกับคนในชุมชนทั้งหมด โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการปฏิบัติงาน มีองค์ประกอบด้วย ดังนี้ 1) ทิศทางการพัฒนา 2) กิจกรรมการพัฒนา 3) เป้าประสงค์ 4) ข้อตกลงร่วมกันผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ จะทำให้ชุมชน มีศักยภาพมีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุกๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนร่วม โดยปฏิบัติตามหลักธรรมในสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน การเสียสละหรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว มีปียวาจา พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ มีไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน มีอัธยาศัย การปฏิบัติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ มีสมานัตตา ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย

การพัฒนาชุมชนในพื้นที่การวิจัยมีการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้บูรณาการใช้เป็นหลักปฏิบัติ เช่น การทำงานจิตอาสาเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้พะยุงที่ป่าชุมชนดงท่าเลดอนใหญ่-หนองบัว ประสบความสำเร็จเพราะอาศัยปัจจัยอย่างน้อย 2 อย่าง คือ 1) ความเสียสละและความกล้าหาญของชาวบ้านที่ยอมเสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และความกล้าหาญ ไม่กลัวต่ออิทธิพลมืดของกลุ่มลักลอบตัดไม้รวมทั้งอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการปะทะกันของกลุ่มจิตอาสา กับกลุ่มลักลอบตัดไม้ 2) การมีวิสัยทัศน์ของผู้นำกลุ่ม คือ มีการทำความตกลงร่วมมือกับ กอ.รมน. จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม และไม่ใช้การทำความตกลงร่วมมือเพียงอย่างเดียว แต่มีการทำกิจกรรมร่วมกันมาโดยตลอด

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนค่อนข้างได้รับความร่วมมือดีจากประชาชน เพราะชาวบ้านเล็งเห็นประโยชน์ที่ใช้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนก็เป็นการได้พัฒนาคุณภาพชีวิตตน และครอบครัวตนด้วย ดังนั้นชาวบ้านจึงยินดีให้ความร่วมมือเวลาทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งคือมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการทำกิจกรรมด้วย ซึ่งพระสงฆ์เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน เพราะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ใดๆ ที่เป็นเหตุแห่งความขัดแย้ง แต่ยังคงขาดการเชื่อมโยงกับนโยบายการมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งหากเกิดขึ้นได้ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมมากกว่านี้ ส่วนการทำงานเครือข่ายยังเป็นการทำงานกับเครือข่ายประเภทเดียวกับตนมากกว่า เช่น เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชน ยังขาดการขยายเครือข่ายกลุ่มอื่น เช่น เครือข่ายกลุ่มเยาวชนจิตอาสา และขาดการขยายเครือข่ายในระดับสูงและระดับกว้าง กล่าวคือ ขาดการขยายเครือข่ายที่ครอบคลุมมิติการทำงานในด้านต่างๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาการมีส่วนร่วมนอกจากการสร้างบทบาทให้กับคนในชุมชนแล้ว ควรได้บูรณาการกับกิจกรรมการพัฒนาที่ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนด้วยจึงจะกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้มากกว่านี้ ส่วนการทำงานเครือข่ายควรได้ครอบคลุมมิติการทำงานในด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ ซึ่งจะมีผลดีกับการทำงานคือสามารถพัฒนางานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนได้เจริญก้าวหน้ามากกว่านี้

2. ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบกิจกรรม/โครงการการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน มีองค์ประกอบดังนี้

- 1) ทิศทางการพัฒนา
- 2) กิจกรรมการพัฒนา
- 3) กำหนดเป้าประสงค์
- 4) มีข้อตกลงร่วมกัน

การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธจะทำให้ชุมชน มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

การนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ สรุปลงเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

1. หลักธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนางานชุมชนสัมพันธ์ ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อธิติบาท 4 พรหมวิหาร 4 ภาวนา 4 พละ 5 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 และสัพปุริสธรรม 7

1) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะและสังคม สนับสนุนความเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว เชื่อมสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ประกอบด้วย (1) การให้ทาน ช่วยเหลือเกื้อหนุนผู้อื่น (2) พุทจาติและมีประโยชน์ สร้างสรรค์ความสามัคคีแก่หมู่คณะ (3) ประพฤติประโยชน์ต่อส่วนรวม/ผู้อื่น (4) ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย

2) อธิติบาท 4 คือ ธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ความพอใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่จดจ่อ (จิตตะ) และความพิจารณาไตร่ตรอง (วิมังสา)

3) พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ ประกอบด้วยความรัก ความปรารถนาดี (เมตตา) ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น (กรุณา) ความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น (มุทิตา) และความวางใจเป็นกลาง เข้าใจตามหลักแห่งเหตุผล (อุเบกขา) เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ควรมีในตนและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน และสังคม เพราะช่วยกำกับความประพฤติให้ถูกต้องดีงาม เกื้อหนุนผู้อื่น และสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข,

4) ภาวนา 4 คือ การเจริญ ฝึกอบรม การพัฒนา ประกอบด้วย (1) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เกิดประโยชน์ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างเหมาะสม ถูกต้องดีงาม (2) สីลภาวนา การฝึกอบรมพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความเกื้อกูลแก่กัน (3) จิตภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และสุขสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส (4) ปัญญาภาวนา การฝึกอบรม พัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง สามารถดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องดีงาม จนถึงเป็นอิสระจากเครื่องเศร้าหมองจิตใจทั้งหลาย

5) พละ 5 หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย (1) หลัก ความเชื่อมั่นในการพัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จ (2) ศีล ความปกติเรียบร้อย หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนและสังคม (3) วิริยะ ความหมั่นเพียร พยายาม มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ (4) สมาธิ ความมีจิตใจมั่นคง ไม่วอกแวก (5) ปัญญา ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรอง พิจารณาก่อนตัดสินใจทำสิ่งนั้น ๆ คือ เข้าใจสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง

6) อปรีหานิยธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ประกอบด้วยความพร้อมเพรียงกันทั้งประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่ควรทำ ทำให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ ซึ่งความสามัคคีนี้เป็นพลังให้เกิดความสำเร็จแห่งการทำงานทั้งปวง, ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ดีแล้ว, เชื่อฟังผู้ใหญ่ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่าน ซึ่งทำให้สามารถปกครองกันได้ และแสดงออกถึงความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย, สามารถอดกลั้นต่อสิ่งล่อใจหรือยั่ววนใจได้ และไม่ทำผิดอันจะเป็นเหตุให้เสียงาน เช่น ไม่เห็นแก่อาภิสินบน เป็นต้น และการตั้งความปรารถนาดีต่อผู้มาร่วมทำงานกับตน มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น

7) สารานียธรรม 6 คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกลึถึงกัน เพราะเหตุแห่งการคิดดี พุทธิ ทำดี ต่อกัน ไม่หลงลาภสักการะ รู้จักแบ่งปันผู้อื่น ประพฤติมีศีลธรรมเหมือนคนอื่น ไม่ประพฤติเสียหายให้เป็นที่ยรังเกียจของหมู่คณะ และมีความเห็นเข้ากันได้กับผู้อื่น ไม่วิวาท ขัดแย้งจนเป็นเหตุให้เสียการงานนั้น ๆ

8) สปัริสธรรม 7 คือ ธรรมของคนดี คนฉลาด มีความสามารถในการทำงาน หากเป็นผู้นั้นก็เป็นคนมีวิสัยทัศน์ รู้สิ่งที่จะต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ดิงาม กล่าวคือ รู้เหตุ รู้ผลของเรื่องนั้น ๆ รู้สถานะ กำลังความสามารถของตน รู้ประมาณหรือความเหมาะสมในสิ่งนั้น ๆ

การพัฒนาการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ต้องดำเนินการในลักษณะความร่วมมือของชุมชนกับส่วนงานหรือองค์กรที่จะเข้าดำเนินงาน และจะต้องประสานการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับส่วนงานภาครัฐในพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายในเชิงโครงสร้าง และองค์กรภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุน รวมถึงกลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนอื่นที่มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสานความร่วมมือ การสนับสนุนซึ่งกันและกัน

วิธีการทำงานเครือข่าย คือ การประสานงาน การทำกิจกรรมร่วมกัน กำกับติดตาม และประเมินผลการทำงาน การถ่ายทอดหรือเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาหรือประสบการณ์ทำงาน เพื่อให้ทำงานสำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์

กิจกรรมของเครือข่าย ได้แก่ การอบรม สัมมนา กำหนดแนวทางพัฒนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์กัน สนับสนุนกิจกรรมของเครือข่าย หาแหล่งทุนสนับสนุนกิจกรรม ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ศึกษาดูงานเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นมาพัฒนางานของตนหรือเครือข่ายตน ปัญหาของการทำงานเครือข่ายที่พบ ได้แก่ ขาดแคลนงบประมาณดำเนินการ ทำกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ

เอกสารอ้างอิง

- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: แปลนพรีนติ้ง.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2537). การพัฒนาแนวพุทธ : ความเสมอภาคและความยุติธรรม. ใน วิธีวิทยา ศึกษาสังคมไทย : วิธีใหม่แห่งการพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
- จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. (2537). โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย. เอติสัน เพรสโปรดักส์.
- ไพบุลย์ เจริญทรัพย์. (2534). การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรุงเทพมหานคร: บริษัท นวกรณ จำกัด.